Samlaren

Tidskrift för
svensk litteraturvetenskaplig forskning
Årgång 97 1976

Svenska Litteratursällskapet

Distribution: Almqvist & Wiksell International, Stockholm

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Peter Hallberg

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: Örjan Lindberger, Inge Jonsson

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Humanistiskt-Samhällsvetenskapligt Centrum, Box 513, 751 20 Uppsala

Almqvist & Wiksell, Uppsala 1977

(165–214) tar Lönnroth bland annat upp frågan om den miljö där *Njála* tillkommit och om skälet eller skälen till att en sådan saga blev skriven. Här rör man sig i brist på källmaterial på mycket osäker mark. Vi har ytterst få vittnesbörd om hur sagorna upplevdes av sin samtida publik. Emellertid anknyter Lönnroth till Barði Guðmundssons sinnrika arbete *Höfundur Njálu* (Njålas författare, 1958), där sagan ses som ett slags nyckelroman från Sturlungatiden; som författare inringas en av de ledande hövdingarna under skedet närmast före och efter fristatens fall: Þorvarður Þórarinsson. Denne var en medlem av den kända Svínfellingasläkten på isländska sydlandet, *Njålas* huvudskådeplats, som också sagans Flosi tillhörde. Enligt Barði Guðmundsson skulle Þorvarður rentav i Flosis gestalt själv ha dolt sig i sagans mönster.

Lönnroth accepterar den nära anknytningen till Þorvarður Þórarinsson. Utan att ansluta sig till hypotesen om dennes författarskap, som tidigare avvisats av den ledande *Njála*-specialisten Einar Ól. Sveinsson, räknar han med att sagan skrivits ur Þorvarðs synvinkel och i dennes intresse. Han antar att sagan »was originally written to explain the Burning of Njåll from the standpoint of the Svínfelling family» (178), bland annat för att i aktuellt politiskt syfte ställa Þorvarðs förfader Flosi som ledare av mordbranden på Bergþórshváll i en gynnsammare dager än mera historiska källor syns erbjuda. Motsvarande avsikter har särskilt isländska forskare ofta velat spåra i olika sagor. Men man kan med skäl ifrågasätta, om *Njála* verkligen någorlunda effektivt fyller en sådan funktion av aldrig så diskret PR-skrift för Svínfellinga-släkten – även med all rimlig hänsyn tagen till islänningarnas intresse för sambandet med sina förfäder från sagatiden.

Njála anses allmänt ha tillkommit någon gång mellan 1280 och 1300 och tillhör därmed den stora sagaskrivningens slutskede. Man har många gånger frågat sig, varför denna litteratur ebbade ut med det nya seklets inträde, eller i varje fall fick en mänskligt och konstnärligt torftigare, mindre realistisk karaktär. Ibland har den utvecklingen satts i samband med Islands förlust av sitt nationella oberoende, sedan man efter Sturlungatidens uppslitande inbördeskamp mellan olika stormän tvingats underkasta sig norska kronan 1262–64. Lönnroth har ett annat förslag. I anslutning till ett resonemang av Albert Lord för de jugoslaviska folkeposens del tänker han sig att själva den tilltagande »litterariteten» inneburit ett hot mot den levande sagatraditionen. Muntlig *sagnaskemtan,* sådan som vi har ett och annat vittnesbörd om, kom att ersättas av uppläsning från manuskript, en verksamhet som inte krävde någon självständigt skapande insats av den föredragande. Sagan så att säga kodifierades, och den vitala berättarprocessen stelnade. »All texts preserved in medieval Icelandic manuscripts, we can assume, emanated from the *sagnaskemtan* of the upper classes. It is the deterioration of oral tradition within *this* milieu that explains the decline of sagawriting.» (213) Paradoxalt nog: saga*skrivningen* tog död på *sagan* som levande genre. Det är i varje fall en tänkbar förklaring, även om den förvisso inte säger hela sanningen.

Lars Lönnroths bok om *Njåls saga* är på avgörande punkter ett diskutabelt arbete, framför allt i det centrala partiet om »The Clerical Mind». Men den är uppslagsrik, tankeväckande och spänstigt skriven. Den ställer en rad av sagaforskningens väsentliga problem i stimulerande relief.

Peter Hallberg

C. I. Ståhle: *Vers och språk i vasatidens och stormaktstidens svenska diktning.* Norstedts. Sthlm 1975.

Några årtionden in på 1600-talet skapas det litterära svenska språket. Hur detta gick till har vi länge vetat vad huvuddragen beträffar; Stiernhielms avgörande roll har beskrivits många gånger. Detaljerna och nyanserna däremot har varit svåra att bestämma, redan av det skälet att en sådan bestämning kräver en kunskap om ett mycket svårsamlat material som inte är lättförvärvad. Detta har även fått till följd att Stiernhielms betydelse både har gjorts för stor och för liten.

Detta spännande kapitel i det svenska litterära språkets historia står i centrum i Carl Ivar Ståhles också till omfånget stora arbete med titeln »Vers och språk i vasatidens och stormaktstidens svenska diktning». Titeln anger att ramen är vid: början görs vid Olaus Petri och halt omkring 1700. Titeln anger också att undersökningen gäller *diktningen.* Språkmännen har tidigare i alltför hög grad inriktat sig på de skrifter som kunde tänkas återge talad svenska, och där har verk som Agneta Horns självbiografi eller breven, särskilt »vanliga» människors, blivit huvudnumren. Här gäller det den svenska som framträder med konstnärliga ambitioner.

Undersökningen riktar in sig på vers och språk, skilt åt men mest i förening. Det hindrar inte att boken även innehåller synpunkter på kompositionen, särskilt när sådana diktare som Stiernhielm diskuteras. Och vers och språk omfattar mycket: versmått, rim, strofbyggnad, ordval, allitteration, ordlekar etc. Det finns ingen trångsynthet, inget doktrinärt fasthållande vid vissa aspekter eller vissa metoder, utan boken är vidfamnande och rik, som man föreställer sig att tidens främsta män själva var.

Som antyddes är det material Ståhle behärskar avsevärt större än det tidigare forskare kunnat överblicka. Många gånger häpnar man över att den svenska produktionen av poesi var så rik; särskilt gäller det 1500-talet, där den vanliga bilden av armod tarvar retuscheras. Med sin överblick kan Ståhle nu visa att intresset för den nymodighet i början av 1600-talet, som hette stavelseräkning, bars upp, mer eller mindre helhjärtat, av en hel rad författare, som hade det gemensamt, att de var »moderna och oroliga andar», »mer självständiga, intellektuella särlingar, kanske rent av äventyrare, än träget och metodiskt arbetande karriärister». Det var för all del inte detta som gjorde att experimentet misslyckades; liksom försöken med vers mesurés i Frankrike var denna idé om imitation av antiken dödfödd. Men synpunkten är intressant.

Det var Stiernhielm och hans idéer som hade framtiden för sig. Men Ståhle kan också visa, grundligare än som gjorts förut, att denne inte var den förste och inte var ensam. När Stiernhielm vid 45 års ålder framträdde som svensk diktare, låg de idéer om en svensk konstdiktning som han gjorde till sina, i luften och hade redan börjat förverkligas. Det skedde bl. a. i ett par baletter från 1643 och 1645. Den senare vill Ståhle attribuera till Skogekär Bergbo. Ståhle är försiktig i sina slutsatser, men de språkliga indicier han ger övertygar och kan få stöd i en undersökning av vokabulärstorlek och ordfördelning på ordklasser, som jag gjort. Är attributionen riktig, kan man, framhåller Ståhle, teckna bilden av två konkurrenter om förtjänsten av att ha skapat det moderna litterära språket i Sverige, den självmedvetne frodige Stiernhielm, segraren, och den känslige melankoliske Rosenhane, som först efter trettio år under pseudonym ger ut de verk som kunde ha betytt så mycket. Attributionsförsöket har alltså rika konsekvenser, och i ett annat land, med ett annat kulturklimat, skulle det ofördröjligen ha väckt uppmärksamhet och debatt.

Både Stiernhielm och Skogekär Bergbo blir föremål för en mycket utförlig analys. Det står efter denna klart hur vitt skilda stilideal de hade. Skogekär Bergbo sovrar sitt språk starkt, undviker både arkaismer och djärva nybildningar, både germanismer och välska modeord. Om Stiernhielms signatur är hela den orkester han beskriver i en av sina dikter, så är Skogekär Bergbos det ensamma stränginstrument han i en visa säger sig spela på.

Om Stiernhielms seger vittnar alla imitationerna. Sådana finner man inte minst i personverserna. Dessa intar en betydande plats i boken, och det motiveras inte bara av deras kvantitet. En av dem intar en särställning: Bröllops beswärs Ihugkommelse. Ståhle diskuterar frågan om vem författaren är, men trots att han med sina känsliga instrument kan peka på flera väsentliga skillnader mellan bröllopsdiktens språk och språket i Stiernhielms dikter kan han inte avvisa möjligheten att författaren är Stiernhielm. Det hänger samman med den erfarenhet han har om Stiernhielms språkliga register, men det markerar också ett drag i Ståhles forskarattityd.

Behandlingen av poesien efter Stiernhielms tid blir mera summarisk. Lindschöld blir uppmärksammad, men annars är det främst redan förut rätt väl kända diktare som blir föremål för mer ingående studium, såsom Hiärne, Columbus, Lucidor, Spegel och Dahlstierna. Det är synd. Senare hälften av 1600-talet var en rik period, med många ansatser i olika riktningar. Man vill hoppas att en fortsättning på boken, där Dalin och Tankebyggarna blir centralgestalter, börjar redan i slutet av 1600-talet.

Ståhles arbete är ofrånkomligt för alla som vill lära känna 1600-talets svenska litteratur. Många föreställer sig nog den svenska 1600-talslitteraturen som skäligen ointressant. I Ståhles händer lever den. Ståhle gör sällan komparativa utblickar, och de han gör är föga överraskande, men detta känns snarast som en fördel. Som boken är skriven har den blivit ett slags biografi, en fascinerande teckning av det svenska litterära språkets födelse och första ungdom.

Bernt Olsson

S. Terkelsen: *Astree Siunge-Choer. Første Snees. 1648.* Die dänischen Lieder mit ihren deutschen Vorlagen von Gabriel Voigtländer und Johann Rist. Herausgegeben von Erik Sønderholm in Zusammenarbeit mit Dieter Brandt und Dieter Lohmeier (=*Kieler Studien zur deutschen Literatur-Geschichte* Bd 12). Karl Wachholtz Verlag. Neumünster 1976.

En enda gång har Stiernhielm skrivit av en av sin tids populära visor, och då är det en dansk visa, Daphnis gick for nogle Dage. Den var, liksom det tyska originalet av Johann Rist, en av de mest spridda i Norden under 1600-talet. Texten visar, att Stiernhielm har skrivit av den första danska version, den av Bording från 1644. Under 1640-talet kom inte mindre än tre danska versioner. Den mest kända är den som ingår i den första samlingen av renässanspoesi, Danmark äger, Søren Terkelsens *Astree Siunge-Choer.* Hela denna samling har haft en stor betydelse för både dansk och svensk litteratur. Det är den Kingo har i bakgrunden då han skriver sin *Aandelig Siunge-Choor,* den danska barocklitteraturens kanske främsta verk. Och på svensk sida har Sandwall flera gånger anledning att nämna Terkelsens samling i sin kommentar till Lucidor.